

УДК 551(477.85)

СПЕЛЕОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ
ПРИДНІСТЕР'Я

Л.В. Ковальська

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

У статті досліджує особливості використання різних спелеологічних об'єктів у туризмі, комплексності споживання спелеологічних ресурсів, які ґрунтуються на розумінні мотиваційної туристичної привабливості певних територій.

Ключові слова: спелеологічний маршрут, печери, регіон Придністер'я, рекреаційний ресурс.

Організація оптимального відпочинку, спрямованого на відновлення і розвиток фізичних і духовних сил людини, покликана забезпечити рекреаційна діяльність. Оскільки, зважаючи на те, що сьогоденний турист надає перевагу відпочинку у місцях з незабрудненим довкіллям, а також шукає можливостей для активного відпочинку, культурного збагачення та самоосвіти, то район Придністер'я є перспективним для розвитку рекреації. Характеристика території для перспектив розвитку у ній рекреації повинна розпочинатися з геоморфології – перш за все, через те, що значна різноманітність її морфогенетичних типів, зокрема, на межі Передкарпаття та Поділля, сприяє розвитку різних видів рекреаційної діяльності. У зв'язку з цим постає необхідність у різнобічному вивченні рельєфу цієї території. Встановлення значення, зокрема карстового рельєфу, як основного ресурсу спелеотуризму, для рекреаційних цілей, його практична значимість із застосуванням на регіональному та локальному рівнях, зумовили вибір теми і завдання цієї публікації.

Рекреаційний аналіз карстового рельєфу неможливий без проведення комплексу спеціалізованих польових обстежень, аналізу картографічного матеріалу, з ви-

користанням методів аналізу, синтезу, спостереження порівняльно-географічного, моделювання тощо. Власне такий підхід є основою визначення придатності рельєфу території дослідження для розвитку спелеотуризму, оцінки його естетичної та наукової цінності.

Перші описи карстового рельєфу, а саме згадки про скелясті гіпсові виступи Подністров'я зустрічаємо у працях С. Рудницького (1913), де зазначено приуроченість покрівлі гіпсів до абсолютних висот та дані про заглибини карстового походження. Пізніше, морфологію карстових форм зустрічаємо у роботі Е. Дуніковського «Береги Дністра на галицькому Поділлі». Узагальнені відомості про дослідження карсту Поділля наведені у працях Л. Ковальської (2002), В. Файфурак та М. Сивого (2002). Однак слід зазначити, що використання карстового рельєфу у різних видах рекреаційної діяльності, зокрема спелеотуризмі, висвітлено не повністю, тому стаття покликана заповнити цю прогалину.

Спелеотуризм – різновид спортивного туризму, зміст якого полягає в подорожах до природних підземних порожнин (печер) і подоланням у них різних перешкод (сифонів, колодязів) з використанням певного спеціального спорядження (аквалангів карабінів, мотузок, гаків та ін.).

Печери Придністер'я мають свої привабливі риси для спелеотуристів та певні можливості для оволодіння технікою і тактикою спелеологічних походів. Характеризуючи спелеологічні ресурси Придністер'я, слід враховувати морфологію печер, їх генезис (природний та антропогенно зумовлений) на даній території, подальші перспективи розвитку спелеологічного туризму в регіоні.

У межах території дослідження печери мають локально-групове поширення, наприклад, в околицях села Підпечари – Тисменицький, с. Блюдники – Галицький, с. Думка – Тлумацький райони Івано-Франківської області і т.п. Всі вони

приурочені до вододільних поверхонь та схилів й відносяться до різних категорій складності туристичних маршрутів, що дає можливість здійснювати спелеологічні походи. Особливості їх проведення полягають у складності маршрутів, що зумовлені морфологією самих печер (наявність вузьких щілин, обводненості й т.д.), підвищеною вологістю повітря, відсутністю природного освітлення, автономність туриста в поході.

Нижче наведемо морфологічну характеристику деяких з цих підземних форм.

Печера Двопелюстка (рис. 1) знаходиться біля с. Блюдники в урочищі «Пом'ярки» Галицького району. Вхід у печеру у вигляді неправильного прямокутника розміщений у східній стінці гіпсового масиву. Днище цієї форми складене глинистим матеріалом з включенням гальки (діаметр 2,8–3,5 см). Стінки складені звітримим сірим гіпсом з чітко помітними прошарками алебастру. На стінках можна простежити горизонтальні тріщини напластування та літологічні, які взаємоперетинаються під різними кутами. Печера глуха (не наскрізна). Температурний режим залежить від пори року.

Печера Глибока розміщена на 2 м нижче від вище описаної форми. Вхід розміщений у підніжжі гіпсової стінки у вигляді понору. Простягання печери з північного сходу на південний захід. Морфологія форми представлена, головню, центральною залогом, довжина якої 5,2 м, ширина від 2,28 до 3 м. загальна протяжність – 10,9 м. Стеля гіпсова, днище – глинистий матеріал з включенням гравію та поодиноких валунів, стінки нерівні, складені, в основному, сірим гіпсом з прошарками селеніту і алебастру. Під час сніготанення або інтенсивних атмосферних опадів печера частково заповнюється водою.

Печера «Сліпої вчительки», яка розміщена в урочищі «Скеля» за розмірами відноситься до малих форм 14x4x4 м. При вході з правого боку є ніша, яка у минулому використовувалася для сакральних цілей. В середині печери у стелі є отвір прямокутної форми шириною 0,5 м і довжиною 1 м у вигляді димоходу. З обох боків у печері у шахматному порядку витесані три сидіння (лежанки), які за переказами жителів слугували для сидіння. Ця форма є наскрізна (з південного боку отвір напів-еліпсоподібний, з північного боку вхід), суха.

Рис. 1. Печера Двопелюстка в урочищі Пом'ярки

На основі описаних печер та й решта, що знаходяться у Галицькому районі розроблені спелеологічні маршрути. Подамо опис деяких з них.

Спелеологічний маршрут «До Галицьких печер». Довжина маршруту – 9 км. Приблизна тривалість походу з зупинками для огляду краєвидів, печер і гrotів – 3-4 год.

Маршрут проходить шляхом, який місцями має крутизну від 10° до 40°, урочищем «Вербівці» через віковий буковий ліс – праліс, який ніколи не рубався і зберігся у природному стані. Його початок – околиці с. Темирівці, поблизу природного джерела. Від цього пункту маршрут пролягає вздовж лівого берега мальовничої річки Лімниці. Тут туристи матимуть можливість побувати у декількох карстових печерах (Двопелюсткава, Глибока, Підкамінна, Каскадна), а також помилува-

тися гrotом, мостом та гіпсовими останцями.

Далі маршрут пролягає до стрімких скель, що тягнуться вздовж потічка до урочища «Селище». З північного боку гіпсового пасма туристи можуть відвідати печеру «Тепла» (рис.2). За переказами місцевих жителів ця печера слугувала пристановищем для повстанців армії УПА під час визвольної боротьби проти російських загарбників. Про її використання у минулому свідчить забитий поржавілий великий гак у стіну при вході, який міг слугувати для одягу.

Зворотній шлях туристів лежить через ліс і далі узліссям до околиць села Темирівці, де в кінці мандрівки можна відпочити у спеціально облаштованому місці і поділитися враженнями про побачене. Найкращий час для подорожі цим маршрутом – червень-жовтень.

Рис.2. Вхід до печери «Тепла»

Спелеологічний маршрут «До Подільських печер». Довжина маршруту – 1 км. Приблизна тривалість походу – 4 год.

Маршрут починається біля с. Поділля у північно-східній частині Галицького району в Урочищі «Скала» біля джерела, що б'є у підніжжі гіпсових останців. ці форми візняються у рельєфі припіднятими (до

30 м) масивами гіпсоангідритів з практично рівною поверхнею, ураженими різними за розмірами каррами. У цих останцях, що розміщені на площі близько 1000 м², сформувалися печери, прохідні коридори, аркоподібні утворення тощо.

Далі стежка прямує до печери «Сліпої Вчительки», яка оповита цікавими леген-

дами та міфами, що дійшли до нас з давнини. Вона є однією із найбільших в цьому районі, хоча за розмірами відноситься до малих форм (14x4x4 м).

При вході у печеру з правого боку є ніша, яка у минулому використовувалася для сакральних цілей. В середині печери у стелі є отвір прямокутної форми, шириною 0,5 м і довжиною 1 м у вигляді димоходу. З обох боків у печері, у шахматному порядку витесані три вирівняні поверхні (лежанки), які за переказами жителів слугували для сидіння. Ця форма є наскрізна (з південного боку отвір напівеліпсоподібний, з північного боку – вхід), суха. Від бровки входу до уступу 7 м.

Далі маршрут прямує до прохідного коридору – одного із унікальних явищ на цих теренах (рис. 3). За формою – майже правильне прямокутне утворення (стеля та днище – рівні, стіни майже прямокутні, лівий бік – під кутом 20°). Ця форма складена гіпсами. Вхід – ущеленоподібний, висотою 1,2 м (середня висота – 1,4 м), шириною у нижній частині – 0,7 м, у верхній – 0,9-1,2 м. На проміжку 10,2 м

коридор повертає на пд-зх. При виході з лівого боку є відгалуження коридору протяжністю 1,8 м і шириною 0,55 м; далі він закупорений глинистим матеріалом, принесеним атмосферними опадами через тріщини. Вихід цієї форми представлений ущелиною (20x103 см) на площадку, що має ширину 60 см і довжину 1,5 м.

Мандруючи на вершини останців можна помітити залишки (витесані по периметру у гіпсових останцях заглибин круглої форми) фундаменту старовинного замку, побудованого із дерева. На жаль, на сьогоднішній день ми втратили цю архітектурну пам'ятку. Проте саме звідси можна побачити мальовничі краєвиди, що відкриваються з цих вершин, приваблюючи сюди допитливих туристів та натуралістів.

Зворотній шлях туристів проходить вздовж аркоподібного утворення, яке сформувалося внаслідок взаємодії гравітаційних і карстових процесів (склепіння двох блоків) у приповерхневій частині. Найкращий час для подорожі цим маршрутом – квітень – жовтень.

Рис. 3. Прохідний коридор

Для масового туризму пристосована печера «Кришталева», яку називають підземною перлиною Поділля. Туристський маршрут довжиною 2800 м – електрифікований. До послуг туристів-спелеологів печера «Млинки», «Озерна», «Угринь» тощо. І, звичайно, «Оптимістична» – найбільша за розміром печера у Європі, найбільша у світі серед гіпсових печер і друга – серед вапнякових. Сумарна кількість її ходів – 214 км [3].

Слід також зазначити, що печери Придністер'я вирізняються значною культурною та духовною спадщиною, що дає можливість збагатити та урізноманітнити спелеологічний ресурс. Наприклад, печера Баламутівка, у якій описані мезолітичні малюнки, під час її проходження сприяє і інтелектуальному розвитку туриста. Печера Вертеба, яка у минулому використовувалася з культовою метою – Г.Оссовський виявив під час розкопок залишки великого багаття, довкола якого знаходились знаряддя (кремінні сокири, долота, скребки, ножі), а також кістки оленів, ведмедів, диких кабанів. Знайдено багато керамічних фігурок жінок. В одному із віддалених залів печери було виявлено під плитовим завалом загадкове чоловіче захоронення – 25 скелетів (енеоліт, Трипільська культура), де був також посуд культового призначення, через що печера отримала назву «Наддністрянської Помпеї» – зараз приємно дивує туристів наявністю в ній оригінального, навіть за світовими мірками, закладу – музею археології і Трипільської культури [2].

Багато невеликих печер у минулому використовувалися як житла монахів (грот Монаха у с. Думка) та сховища місцевих жителів (печера Безіменна у Підпечарах) [1].

Отже, Придністер'я є осередком спелеотуризму в рівнинній частині України. Але на даний час такий вид туризму тут на початковому рівні. Проте є два можливі сценарії подальшого його розвитку в регіоні. З одного боку цілком можливо, що за відсутності дієвої державної політики

в цій галузі неорганізований самовільний відпочинок так і залишиться у напівлегальному статусі, без чіткої організаційної структури, без поставленої на належному рівні інформаційно-маркетингової діяльності, просто як своєрідний додаток до інших напрямів туризму. Натомість, за оптимістичними науковими прогнозами, спелеотуризм може сформувати потужний сегмент ринку і контролювати досить значну частину всіх туристичних потоків у цей регіон. Але для цього необхідні певні зусилля.

Література

1. Ковальська Л.В. Геоморфологія сульфатного карсту Прут-Дністерського межиріччя: дис. канд. геогр. наук : 11.00.04 / Леся Володимирівна Ковальська. – Львів, 2005. – 214 с.
2. Українські спелеологи відкрили нову карстову печеру // Карст Поділля: печера Вертеба. – Режим доступу до статті : <http://www.fantaziya.kiev.ua/news.php?id=17>. – Назва з екрану.
3. Карст // Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. – Режим доступу до статті : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82>. – Назва з екрану.

Kovalska L.V. SPELEOLOGICAL RESOURCES OF PRYDNISTERYA. *The article explores the characteristics of various speleological objects in tourism, speleological complexity of consumption of resources based on an understanding of motivational tourist attractiveness of certain areas.*

Keywords: speleological trails, caves, region Prydnisterya, recreational resource.

Ковальская Л.В. СПЕЛЕОЛОГИЧЕСКИЕ РЕСУРСЫ ПРИДНЕСТРОВЬЯ. *В статье исследуются особенности использования разных спелеологических объектов в туризме, комплексности потребления спелеологических ресурсов, которые основываются на понимании мотивационной туристической привлекательности определенных территорий.*

Ключевые слова: спелеологический маршрут, пещеры, регион Приднестровья, рекреационный ресурс.